

Terug naar Oegstgeest

Leiden, december 2023

In gedachten gaan we terug naar Oegstgeest, terug naar de muziek van Jan van Gilse, die daar op het kerkhof van het Groene Kerkje begraven ligt. Zes jaar geleden voerden we zijn Tweede symfonie uit. Nu buigen we ons over zijn symfonische eersteling. Met dit frisse jeugdwerk besluiten we een reis door tijd en ruimte van de Nederlandse muziekgeschiedenis van de eerste helft van de twintigste eeuw.

Den Haag, 25 januari 1950

Niet minder dan 58 uitvoeringen van Nederlandse muziek staan er dit jaar op het programma van het Residentie Orkest, waaronder maar liefst acht wereldpremières. Een van die gloednieuwe stukken die chef-dirigent Willem van Otterloo ten doop houdt is de Ricerca van Hendrik Andriessen.

Net benoemd als directeur van het Koninklijk Conservatorium in Den Haag is de componist en organist een van de sleutelfiguren uit het Nederlandse muziekleven. Met zijn Ricerca grijpt Andriessen terug op een oude instrumentale muziekvorm, die in de 16e eeuw populair werd. In het motet imiteren de verschillende zangpartijen elkaar al langer in vaak ingewikkelde structuren. In de ricerca laten ook instrumentale componisten de ene stem de andere najagen.

Met die motet-stijl heeft de compositie van Andriessen weinig van doen, al nemen de fluit en de hobo hier en daar elkaars melodie over. Wel introduceert de componist verschillende thema's, die hij in wisselende sferen listig combineert. Hij laat ze, zo schrijft een recensent in het Algemeen Dagblad, "opspringen als jong, dartel wild in een schoon landschap".

Andriessen heeft het stuk gecomponeerd ter gelegenheid van het Bach-jaar 1950. Zijn haast filmische muziek mag dan zelf niet herinneren aan de grootmeester van de Barok, diens naam duikt wel degelijk in het stuk op. Halverwege heffen de koperblazers plechtig de noten B (Duitse benaming voor de Bes), A, C en H (de B in het Nederlands) aan.

Het nieuwe stuk wordt enthousiast ontvangen. Verschillende malen zal het dit jaar nog klinken, in Den Haag maar ook in Amsterdam, Arnhem, Groningen en Maastricht.

Amsterdam, 25 februari 1934

"Het eerste harpconcert gecomponeerd door een Hollandschen componist" juicht het Algemeen Dagblad. De volbloed-virtuoze Rosa Spier mag het in het Amsterdamse Concertgebouw ten doop houden, samen met het Concertgebouworkest onder leiding van Eduard van Beinum.

De 34-jarige componist Leo Smit woont zelf al een paar jaar in Parijs. Hij verkeert er in de muziekcafés tussen de leden van de Group de Six en hun leerlingen, hij laaft zich aan de klanken van de titanen Debussy en Ravel en hoort ongetwijfeld de muziek van Stravinsky. Zijn eigen muziek klinkt licht en optimistisch, ook al hangt de dreiging van het nazisme dat hem uiteindelijk het leven zal kosten al boven Europa. Nog geen tien jaar later zal de componist in vernietigingskamp Sobibór worden vermoord.

Met de klank van de harp en het spel van Rosa Spier is Smit zeer vertrouwd. In de salon van zijn ouderlijk huis in Amsterdam prijkt trots een fraaie concertharp. Zijn acht jaar jongere zusje Nora studeerde harp bij mevrouw Spier. En omdat de harpiste aan het Conservatorium in Amsterdam doceerde maar elders woonde, logeerde ze regelmatig bij de familie Smit.

Het Concertino is, na een trio en een kwintet het derde stuk dat de componist speciaal voor Spier heeft geschreven. Het korte eerste deel, vol stuiterende ritmes en sierlijke notenslierten, bruist van de energie. De opening van het Adagio herinnert met zijn parallelle kwinten aan Debussy. Solo's van viool, hobo en fluit kringelen om de klanken van de harp. De stroom wordt doorbroken door snellere gedeelten waarin een Spaanse ondertoon klinkt. Een hoornsignaal kondigt het slotdeel aan. Dat barst los met een frisse fuga voor de strijkers en de harp. Daarna krijgt een dansant thema ruim baan.

Amsterdam, 14 oktober 1904

Het 'Nieuws van de dag' kondigt de uitgave aan van een nieuw orkestwerk van Julius Röntgen: Oud-Nederlandsche Dansen. De 49-jarige Röntgen mag dan geboren en getogen zijn in het Duitse Leipzig, zijn hele werkzame leven woont hij al in Nederland. Het vorige jaar heeft Amsterdam uitgebreid stil gestaan bij zijn 25-jarige aanwezigheid in de stad.

En als geen ander heeft hij zich verdiept in het verre muzikale verleden van zijn nieuwe vaderland.

"Wat heeft de heer Julius Röntgen zich al niet verdienstelijk gemaakt ten opzichte van de oud-Hollandsche muziek!", vindt het Algemeen Handelsblad. Naar eigen zeggen wil de componist "de niet-gekende nationale schatten" en "alles wat Holland aan oude liederen en muzikale folklore bezit" opnieuw populair maken. Zijn Oud-Nederlandsche Dansen zijn de nieuwste aanwinst in een reeks bewerkingen van oude liederen en dansen uit de Lage Landen. Dit keer heeft Röntgen gegrasduind in twee bundels met 'Danserijen' die de Vlaamse componisten en

muziekuitgevers Tielman Susato en Pierre Phalèse in respectievelijk 1551 en 1571 publiceerden. Hij heeft de oude dansen gehuld in een rijk orkestraal gewaad. Het bal wordt geopend met een saltarello, een springdans die ooit mateloos populair was aan het Italiaanse hof. In de Branle de Bourgogne, een lijndans uit Frankrijk, treden de blazers op de voorgrond. Een piccolo trekt de aandacht in de Ronde. In het middengedeelte van de Gaillarde gaat een strijkkwartet de dialoog aan met de blazers. De cello speelt een glansrol in de pastorale Bergerette en te midden van de uitbundige Pavane.

Arnhem, 8 februari 1902

Verguld is de recensent van het Arnhems Dagblad met de uitvoering van de Eerste symfonie van Jan van Gilse door de Arnhemse Orkest Vereniging onder leiding van de componist zelf. We hebben "een Hollandschen componist meer", jubelt hij "die ons wat te zeggen heeft en die dat op reeds zoo veelzeggende wijze doet. We gelooven deze sinfonie een groote belofte te mogen noemen".

Twintig jaar is de in Rotterdam geboren Jan van Gilse pas. Als zoon van een journalist en politicus stamt hij niet uit een muzikale familie, maar al op zijn vijftiende wist hij dat hij dirigent wilde worden. Nog geen jaar later is hij aan zijn studie aan het conservatorium van Keulen begonnen bij componist en dirigent Franz Wüllner. De jonge componist zuigt er de klanken van de Duitse laat-romantiek op. Zijn Eerste symfonie ademt de muziek van Brahms, van Wagner, van Richard Strauss. Het stuk begint net zo voortvarend als Van Gilses muzikale loopbaan. Zonder inleiding barst het trotse eerste thema los. De houtblazers mijmeren daarna een tweede motief. De strijkers zetten de schier oneindige openingsmelodie van het Adagio in. Gaandeweg wordt de muziek dramatischer met een treurmars van het koper en orkestrale zuchten. Het stevige scherzo wordt onderbroken door gemoedelijker passages, voorzien van een rustieke dreunbas. Het vierde deel begint haast sprookjesachtig. Van Gilse stookt het vuurtje op met schetterend koper om het stuk met een korte climax te beëindigen.

De symfonie levert de componist een studiebeurs van het Beethovenhaus in Bonn op. Daarmee zal hij zijn studie voortzetten bij Engelbert Humperdinck in Berlijn. Een flitsende start die echter de opmaat zal blijken voor een leven vol strijd en teleurstellingen.

Oegstgeest, 1944

Jan van Gilse zit samen met zijn vrouw Ada ondergedoken bij componist Rudolf Escher in Oegstgeest. Geestelijk en fysiek is hij gebroken. Zijn twee zoons zijn door de Duitsers geëxecuteerd. Bij hemzelf is kanker geconstateerd. Van Gilse wordt onder de valse naam Dudok van Heel opgenomen in het ziekenhuis waar hij korte tijd later overlijdt.

Winand van de Kamp

1E VIOL	CELLO	FAGOT
Femke Hempel (cm)	Thijs de Graaff (av)	Esther Steffens
Amber Heemskerk	Arjen Sein	Marceline Kroon
Ankie Terlouw	Astrid van der Geest	
Anita Boele	Gea Corton	HOORN
Elise Noordhoek	Jacob Nienhuis	Jeroen van de Rijt
Erik van Nieukerken	Joy Oonk	Nick Thomas
Ewout Steyerberg	Marleen Bosman	Pieter de Ruiter
Klaus de Rijk	Martine de Ket	Wilco van den Tol
Mieke Berkers		
Renée Allaart	CONTRABAS	TROMPET
	Nynke Jelles (av)	Adriaan Rietveld
2E VIOL	Door van Ginneken	Ronald Lunstroo
Cornelie Stolk (av)	Eldert Both	
Anneke Zaaijer-Zandstra		TROMBONE
Elise Coenen	FLUIT	Arnout Arntz
Els de Schrijver	Annelies Storms	Bas de Graeff
Herman Gombert	(+piccolo)	Guido Gerritsen
Jacqueline Balhan	Hilde van der Linden	
Juliette Vleeming	(+piccolo)	PAUKEN
Karin Hoogendoorn	Kees Blomaard	Daan van de Velde
Matthijs Meltzer		
	HOBO	SLAGWERK
ALTVIOL	Charles Fransen	Huub Simons
Ante Drijver (av)	Fia Sanders (+althobo)	Jonas de Laat
Joop Buijs		
Iris Spruit	KLARINET	HARP
Leonoor Oonk	Erik Klaassens	Francesca Campo
Lucia Doeven	Winand van de Kamp	